

Benedek István Gábor

AZ ARANY

– Öregem, hidd el nekem, a pénz a legjobb ajzószer. Ennél csak két dolog jobb: a sok pénz és az arany.

Löbl Lajos nem úgy dőlt hátra a kávéházi széken, mint aki szakállas közhelyet mond. Csak a régi motorosok tudnak ilyen öntelt pofát vágni, akik azt hiszik, már mindent, jót, rosszat tapasztaltak az életből.

Akár így, akár úgy, Lajossal kapcsolatban most másodszor figyeltem fel az arany szóra.

Két hete levelem jött Kanadából, tíz éve meghalt nagybátyám nem éppen ifjú özvegye írt. Margitka. Aki a nehéz időkben tucatnyi csomagot küldött anyámnak. Hosszasan fejtegette tisztesen őrzött hűségét, majd a magány lelket, szellemet pusztító szörnyűségét, míg aztán rátért Lajosra. Hogy megismerkedett ezzel a derék emberrel, pontosabban Torontóban már régen ismerték egymást, hiszen Löbléknek afféle pesti hangulatú cukrászdájuk volt a Jacques Avenue legjobb sarkán, és ők – boldogult Dezső bátyámmal – mindig oda jártak magyar krémet enni. Szóval, amikor Lajos egyedül maradt, a zsidó klub valamelyik „Tavaszi az őszi” rendezvényén, ahogy mondani szokták, létrejött a Találkozás. Így, nagybetűvel. Lajos két gyereke, akárcsak az én unokatestvéreim, Olga és Tomi, már réges-régen kirepültek a családi fészekből, tehát mindketten szabadon dönthetnek özvegyességük feladásáról.

Gyorsan válaszoltam. Áldásom, áldásom, áldásom a frigyre; ez az élet rendje. S ígértem, hasonló jóváhagyást szerzek minden Magyarországon élő közeli és távoli, ifjabb és idősebb rokontól.

Néhány napja Margitka telefonon is felhívott. Ebből rögvést arra következtettem: sűrűsödnek körülötte az események. Mert azért az én legendásan takarékos rokonom 1956-os disszidálásuk óta mindössze egyszer, egyetlenegyszer keresett a méregdrága nemzetközi kábelvonalon, éppen tíz éve. Akkor közölte Dezső, szegény Dezső halálhírét. Inkább tucatnyi csomag, mint olykor a telefon.

A hívás lényege ez volt: Lajos tíz napra, esetleg két hétre Budapestre jön, először a kijövetelük óta, fogadjam rokonként, hiszen visszatérte után tartanak meg az esküvőt. A költségeimet téríti, ez ne legyen akadály, nem szeretné, ha Lajos bármiben hiányt szenvedne. Hordjam a tenyeremen, mondta, hiszen Lajos arany ember. Vagy legalábbis aranyba kellene foglalni.

Vártam a repülőtéren. Párizs felől jött, s hogy nehogy elkerüljük egymást, nevét többször bemondattam az információs szolgálatnál.

Lajos kopott, csámpás öregúr benyomását keltette. Szembeötlött alacsony termete, viszont túl nagy löféjén a ráncos bőr duzzadt táskákká hízott az ornyerge körül. Műfogsora fölött, az igaz, örökké kedves mosolyra húzta a száját, és mondataihoz folyton kacsintott, mintha csupa kópés dolgot közölné. Élénk, intelligens tekintete volt, mégis zavart, hogy megállás nélkül, gyanakvoan forgatta a szemét. Gondoltam, megnyugtatom, nem kell félnie, elvégre 1979-et írunk; a Kádár János vezette Magyarországon konszolidáltak a viszonyok. De aztán úgy véltem, nincs értelme politizálni, isten őriz-

zen, hogy rászóljak; csináljon Lajos, amit akar, érezzen úgy, amint kedve tartja. Túl sok év választott el tőle, millió történelmi tapasztalat, meg persze a földrészek, tengerek...

Kiderült, hogy az én tisztelt vendégem nem szállodába igyekszik, hanem az országos reuma- és gyógyfürdő-igazgatóság központi, Budán fekvő épületébe. Pontosabban az itt kialakított luxushotelbe. A kanadai betegbiztosító valamilyen nemzetközi szerződés alapján kifejezetten ide utalta be. Ámultam. Két hét ingyen a paradicsomban. Ez már valami. Vagyis nem ügyetlen fickó ez a Lajos! Hát persze. Sok mindent lehetett hallani erről az idegenforgalmi csodáról, ahol – politikai konszolidáció ide, társadalmi szabadság oda – kizárólag százszorosán megbízható orvosok és ápolók dolgozhattak. De a magyar betegetől elzárt intézményt belülről csak most láttam először.

Alighanem más-más nézőpontból vizsgáltuk a különleges gyógyhelyet, ám azt nyugodtan mondhatom, egyikünk sem csalódott. Miután megnéztük az első emeleti lakosztályt, és tájékoztunk a kezelésekről, a kúrák időpontjairól, abban maradtunk, hogy négy nap múlva találkozunk, s csak ha valami rendkívüli esemény adódik, telefonálunk egymásnak.

Ebben az időben az Országos Lexikon Kiadóban dolgoztam, s ezen belül a nemzetközi irodalmi szerkesztőségben. Éppen *Az új európai költészet és próza enciklopédiája* című, háromkötetesre tervezett kézikönyvet állítottuk össze. A skandináv címszavak tartoztak hozzám, körülbelül hatvan közlemény. Ezek egy részét én írtam, de amit nem, azt is én adtam ki irodalomtörténészeknek, műfordítóknak, egyetemi tanároknak. Az egységes szerkesztési szempontokat elmondtam partnereimnek, s az általuk beadott kéziratokat az előre rögzített elvek alapján rendeztem sajtó alá. Színvonalas szellemi feladat volt viszonylag sok szabad idővel.

A munkánál is jobban élveztem a kiadóban kialakult emberi légkört. Művelt tanárok, volt papok, börtönből szabadult, kissé megöregedett, megrokkant forradalmárok, írók, költők, megbotlott filozófusok verődtek itt össze, meg néhány szerencsés fiatal. Igencsak aprópénzt fizettek a szerkesztőségi munkáért, de ha jól használtuk ki a majdnem kötetlen munkaidőt, más kiadókban, az újságoktól, a Magyar Rádiótól már haza lehetett vinni annyit, amennyiből szerényen megéltünk.

Miután hétpróbás értelmiségi csapat vett körül, hamar megtanultam az életben maradás feltételeit és készségeit. Az öregek legfontosabb szentenciája így szólt: soha nem lehet tudni, ki a besúgó. Azaz ha jobbról politizálsz, magadra vess, és vállald a konzekvenciákat. De ha balról ágálsz, ugyanígy számolnod kell a kollégák szigorú ítéletével. A középhangot eltalálni viszont roppant nehéznek bizonyult. A megfelelő arány kialakítása valóságos művészet volt. Egyik éltebb szellemi példaképünk például kizárólag klasszikus latin és görög szerzőktől vett idézetekkel értekezett a mindennap dolgairól, s ha nagyon kényes téma került terítékre, egyszerűen felállt, és közölte: Seneca ilyenkor tusculanumába vonult – s persze, hazament. Munkatársaim fantasztikus és mulatságos védelmi gépezeteket építettek, torz álcákat és ügyefogyott jelmezeket öltöttek, olykor egyszerre volt szálnalmas és felemelő ez a légkör, amelyben – újra és újra alá kell húznom – imádtam élni.

Nos, hosszú töprengés után úgy döntöttem, hivatali vezetőmmel közlöm a kanadai „kvázi rokon” érkezését. Hogy adott esetben ne jöjjön zavarba, ha megtudja, hogy egy külföldi alakkal jövök-megyek a városban.

Óvatosságomnak nem csak általában volt oka. Nagyon is konkrét megfontolás vezetett. Még innen voltam a harmincon, igaz, nem sokkal, s öt éve már, hogy mint tar-

talékos alhadnagyot, átsoroltak a honvéd vezérkar mellett működő tolmácsok és fordítók csoportjába. Egyetlen önapos vidéki laktanyafoglalkozást és néhány, pár órán át tartó budapesti fejtágítót leszámítva, békén hagytak. De tudtam a reglamát, s ez kivált azért jutott nyomatékkal az eszembe, mert éppen ezekben a napokban néhány perza és hindi szakos, turkológus és sinológus barátomat, elsősorban a moszkvai és leningrádi egyetemek végzettjeit, köztük a lexikonjaink címszócíróit, behívták.

Az ember persze hiába lapozta végig az újságokat, ott a Magyarországot érintő nemzetközi feszültségnek nyoma sem volt. Kádár János fogadta Harilaosz Florakiszt, a Görög Kommunista Párt főtitkárát, Kjeld Olsen dán külügyminiszter Puja Frigyes meghívására Budapestre érkezett, Benke Valéria pedig Prágába utazott, ahol – ugye alig lehet elhinni – beszédet mondott a Nemzetközi Gyermekek központi ünnepségén. Nos, ezek jelentették a fő híreket. Csupa béke és nyugalom.

De azért valahogy kitudódott: a varsói szövetségesek, értelemszerűen a Szovjetunió ösztönzésére, a kivételesen is kivételesebb figyelmet fordítanak Afganisztánra. Hát igen. A térség robbanás előtt áll. A menekülő perza sah Panamába érkezett, Khomeini nem tárgyal a Teheránban fogva tartott amerikai túsokról, miközben Brezsnyev legutóbbi bakui beszédét az afgán megoldásról Carter szokatlanul ingerülten kommentálta. Kína pedig, állítólag, máris mozgósít. Ha tehát a magyar honvéd vezérkar behívja a keleti nyelveken beszélő tolmácsokat, fordítókat, akkor valami készülhet.

A szerkesztőség vezetőjét, legalábbis így láttam, nem érdekelte az én drága néném lúdtalpas választottja. Beosztották abba a minisztériumi delegációba, amelyik a jövő héten indul Salzburgba és Melkbe, hogy tető alá hozzanak egy reprezentatív közös albumot a Habsburg-ékszerekről, s tőlem azt tudakolta, nincs-e véletlenül valaki ismerősöm a Külügyben, aki elintézhethé, hogy a bécsi Collegium Hungaricum vendégszobáját két-három plusz napra, persze térítés nélkül, megkaphassa.

A kávéház légköre jótékonyan hatott Lajosra. A milió, amely a kórházban körülvette, ugyan előkelő volt, de mégiscsak torzult, mozgássérült, beteg embereket látott maga körül egész nap, ami aztán hisztérikussá tette. De volt még valami, amiért az én leendő rokonom elvágott innen. Márkás cukrászsüteményeket akart enni. A Vörösmarty-Gerbeaud-ban, az Erkelben, amit az ő korában még Hauernak hívtak, az Andrassy úti Különlegességiben s persze „az Augusztnál”. Hogy később sorra-rendre leszólhassa őket. A dobos tölteléke ízetlen, nyúlós a grillázs, az indiánernek töppedt a piskótája, a krémes krémje nincs rendesen kikavarva és így tovább, és így tovább. Amikor a Hungáriában végre lerogytunk a kávénk mellé, kissé émelyegve is a sok édességtől, felajánlottam, kihívom asztalunkhoz a főcukrászt, a csokoládémestert, vagy mit tudom én, kit, hogy őt aztán kedvére megszegeyenhessen. Itt törzsvendég vagyok, majd elsimítom a főnöknél a balhét. Ettől azonban elállt, hála istennek, s kicsinyke szünetet tartva ekkor közölte velem bombasztikus észrevételét a pénzről és az aranyról.

Majd azt kérdezte, tudom-e, miként rendelkezik a Talmud a megtakarításra szánt vagyoni részről. Három helyen őrizd a kincsed, mondta vagy idézte, és sűrű, gyanakvó szemmozgásokkal kísérvé közölte, engem most beavat élete nagy titkába.

Hát szó, ami szó, torkomon akadt a torta. Először is lediktált egy furcsa listát. El-lentmondást, kérdést nem tűrt, ha csak azt látta, nyitni akarom a számat, megálljt parancsolt a kezével. Ezt a parádét most ő vezényli – suttogeta.

Mert már percek óta suttogetva beszélt, miközben folyton azt vizsgálta, nem hallga-

tózik-e mögötte a pincér, nem figyeli-e a szomszéd asztaloktól valaki, s nincs-e az egyik oszlop mögött holmi turistának álcázott alak, aki minket fotografál.

– Vegyél egy nagyobb és egy kisebb kalapácsot. Egy fakalapácsot. Két-három gumi alátétet. Vésőket. Kicsit, nagyot. Feszítővasat. Biztos van valami táskád, sportszatyrod; legyen mindez együtt. Lapátja, söprűje majd lesz a háziaknak.

Itt azért szerettem volna megszólalni. Duzzadt szemzacskóit azonban összehúzva, rénsyi szemmel nézett rám, elutasító szigorral.

– Csönd! – teremtett le. – Jegyezz meg egy címet! Trencsényi köz 7. Hetes. Második emelet három. Saroklakás. Mondd vissza.

Megadóan ismételtem a leckét. Elégedetten bólintott.

– Ez a Trencsényi köz a Csikágóban van. Randa lumpen környék. Ma biztosan sokkal rosszabb a helyzet arrafelé, mint régen, az én időmben. Magyarországon nem tartozzák a házakat.

Fogalmam sem volt, hová akar kilyukadni.

Újra körülnézett, s ahogy tudott, áthajolt a kávéházi asztalon.

– Elmegy a házmesterhez. Pénzzel, dumával, a szerkesztői igazolványoddal, mit tudom én, hogyan, elmondatod magadnak, kik élnek most a lakásban. Harmadik emelet kettő. És hogy ezek miféle emberek. Én két évig voltam oda bejelentve, 1947-ben és '48-ban. Innen szöktem el. Szöktem? Me-ne-kül-tem! Ha már tudjuk a nevet, egy kis környezetvizsgálat után elkészítjük az első számú tervet.

– Lesz második is? – adtam a naivat.

Csúnyán leintett.

– Meg kell határoznunk, mivel csöngetsz be hozzájuk. Ez a megközelítés fázisa. Fe-dőtörténetek, modor meg ilyenek. De ezek mind részletek. Be kell jutnod a Szórád utcára néző szobába. És ott fölmérned a jobb oldali ablak állapotát. A párkányt, a rolót, a rolótokot, a keretek illeszkedését a falhoz. Ez nagyon fontos. Sasszem, aprólékos megfigyelés.

Lajos elfáradt. Valami homályos sejtés kezdett körvonalazódni bennem, inkább aféle ráérzés, de nem faggattam. Taxival vittem vissza a kórházi hotelba. Mondanom sem kell, a tortákat, a kávékat, az autót, a délutáni kirándulás minden költségét én fizettem. S úgy tűnt, a szerszámok beszerzése is az én kontómat terheli majd.

Vacsoráig vele maradtam. Ezt a rövid időt arra használtam, pontosabban használtam volna fel, hogy Margitkáról, az ő jövőbeni közös életükről meg általában a torontói családról s persze az ő családjáról halljak valamit.

– Nagy szerencse – mondta elmerengve, olyan messzire néző, talán Kanadáig látó tekintettel –, hogy a te nénéd ápolónő. Képzett ápolónő. Mert ugyan én teljesen egészséges vagyok, de tudod, az ördög nem alszik. Vesebaj, prosztatata, szívelégtelenség. Kanadában hideg van. És én gyakran meghűlök. Magas láz, egy hét, tíz nap az ágyban. Borzasztó.

Néztem Lajos önsajnálattól könnybe lábadt szemét, hallgattam panaszos nyekergését, és az én szerencsétlen Margit nénémre gondoltam. De mert megtanultam már az életben, hogy az érzelmek igencsak távol esnek az ésszerűségtől, az ötletet, miszerint első benyomásaimat megírom nagybátyám özvegyének, elvettem.

Lajos, mintha csak ráérezett volna hangulatváltásomra, gondosan körülnézve a kórházi társalgóban, a szokásos gyanakvó szemforgatások után ezt mondta:

– Egy kiló aranyat rejtettem el a Trencsényi közben lakásban. Ékszereket. Karkötőket, láncokat, medálokat; emlékszem, egy pompás cigarettatárcát is, méghozzá gyémánt-

berakással, s persze órákat, gyűrűket. De milyen szép gyűrűket! Igen, igen, az ablak-tok mellé. Leszereltem a tokot borító léceket, a falból kiemeltem néhány téglát, hagy-tam egy jó kis zugot, s oda bedugtam a dolgokat. Két vaskazettában. Ha ezeket most megtalálom, s még le is vonom a téged illető részt, a költségeket és a lakásban ma élő család kártalanítását, marad annyi, amennyiből a nénéddel százhusz évig gondtalanul élhetünk.

Most ő nézett rám mereven, vizsgálódva. Várta a hatást. Talán, hogy elájulok. Hogy a rokonom iránti majdani jóságáért cserébe örök hűséget esküszöm neki, s akár le-mondok a nagylelkűen felajánlott részesedésemről is. Tényleg sok minden megfor-dult a fejemben, de hangosan csak ezt feleltem:

– Ha így áll a dolog, ez túl veszélyes és kockázatos vállalkozás. Törvénytelen is. Már úgy értem, ha a vámot megkerülve ki akarod vinni a szajrét. És lehet, hogy az aranyat valahol be kell váltanod. Abból pedig lejönnek az illetékek.

Ezt a szót használtam: szajré. Lajos petyhüdt barna arcbőre lángvörösre váltott.

– Várjál, várjál – idegeskedett. – Ez tényleg bizalmas ügy. Csak ne dönts elhamar-kodottan. Ma egy uncia arany 130 dollár. A fazont ilyenkor nem is szabad számolni. Gazdaggá teszek. Érted? Gaz-dag-gá! Véhatsz egy gyönyörű lakást. Megvesztegetheted bármelyik minisztériumi főpasast, hogy kinevezzen, amivé akarod. De nem is ez a legdöntőbb. A törvény Magyarországon nem igazi törvény. Csak relatíve az, ha érted, mire gondolok.

Nem értettem. Persze hogy nem értettem, nem is akartam érteni.

– Lajos – feleltem nagy komolyan. – Most elmegyek, átgondolom a dolgot. Holnap ebéd után érted jövök, s akkor megtudod, miként határoztam.

Az öreg pislogott, ideges és nyugtalan volt, nem is mondott semmit, amikor kikí-sért. Fogadni mertem volna, hogy pocsék éjszakája lesz.

De nekem volt az. Ki ez a Lajos? Micsoda ember? Honnan az arany? És ha jól rakom össze a mozaikokat, a talmudi utalás azt jelentette, hogy ez a kincs a vagyon harmada. „Három helyen tartsd a pénzed...” Jó, most nem tömött a bukszája, hiszen aláhúzta: ebből az aranyból akar Margitkával százhusz évig gondtalanul élni. De hiszen eddig is élt valamiből! És nyilván kifizette a gyerekeit...

Legyen bárhogyan, a kérdés kérdés marad: honnan ez az arany? Egy pesti cukrász, még ha öt üzlete van is a háború utáni Budapesten, kilónyi kincset nem tud összeka-kaózni. Feketézett volna? De mivel? Tejszínhabbal?

Rossz féltálmomban letartóztattak. Kihallgattak, vallattak. Valamiféle munkatábor-ba vittek, ahol kőtömbök helyett hatalmas aranytömböket csákányoztam megállás nél-kül, az öröknek pedig egytől egyig Lajos-arcuk volt.

Csuumvizesen ébredtem reggel. Szerény albérleti szobámban úgy-ahogy rendbe hoztam magam, és hirtelen ötlettől vezetve elmentem a Magyar Posta múzeumába. Igazolványom, szakmai státusom elegendőnek bizonyult, hogy beletekintsek néhány régi telefonkönyvbe. Löbl Lajos sem cukrászként, sem cukrász megjelölés nélkül nem szerepelt a névsorban.

Munkahelyemen átfutottam a postám, megnéztem két kefelevonatot, továbbítottam egy már átszerkesztett, lerövidített kéziratot, emlékszem, gyorsan legépeltem Per Hakst-röm svéd munkásköltő címszavát, majd a titkárságon kávéztam, pletykálgodtam kicsit, végül, mielőtt kerekét oldottam volna, belelapoztam a Népszabadságba.

Minden rendben, csupa derű. De akkor hogyan van az, morfondíroztam, hogy olykor a szívbénulásig szorongok? Elnéztem szeretett intézményem helyettes vezetőjét, most ő is a titkárságon múltatta a napot. Lopva bámultam művelt, gyönyörűen ápolt értelmiségi fejét. József Attila-díjjal díszített magas homlokát, s mindezt úgy mutogatta körbe a gépelő, adminisztráló, kávéfőző lányoknak, mint valami ritka esztétikai trófeát, múzeumi műremeket. Vonásai rendezettek voltak, megelégedettsége rendíthetetlen. Tudtuk, ő írja azokat az irányt mutató tanulmányokat, elvi súlyú hozzászólásokat, interjúszövegeket, melyek a legfőbb kultúráirányító neve alatt jelennek meg. Sugallva, hogy a mi számunkra nincs kifizetődőbb, mint az udvari cselédség remek státusa. Ez a lelki béke és az anyagi-erkölcsi biztonság záloga. Lefelé jövet a lépcsőn azonban még efelől is elbizonytalanodtam kissé. Eszembe jutott Ferencz elvtárs, korábbi helyettes főnököm, aki ugyanilyen derűsen, rózsaszín arcbőrrel, bájosan kék és superintelligens szemmel nézett a világba, hogy aztán egy szép tavaszi napon pisztolycsövet dugjon a szájába, és meghúzza a ravaszt.

– De honnan van egy olasz nyelvésznek fegyvere? – kérdezte újra és újra álnaivan mindenkitől az a titkárnőnk, aki most is velünk van, sőt tíz perce éppen tőle kaptam a kávé. Jellegzetesen éneklő faggatózó hangjára most is emlékszem, miként arra is, milyen sértett, na jó, durcás arcot vágott, amikor többen is figyelmeztették: a saját épiségszépsége érdekében jobban teszi, ha inkább a holnapi időjárás felől tudakolozik.

Van nekem egy távoli, áldott rokonom, Simon Sámuel. Családom másik ágából való ő, olyannyira, hogy Margitkával például kölcsönösen legföljebb hallottak egymásról. Rev Smuél, miként bizalmasan szólítom, pontosan úgy, amilyen hangsúllyal más rokonok, a szüleim is tették, teszik, persze diszkrétén, szigorúan családi keretek között, és ha picit évődve is, mindig nagy tisztelettel. Szóval ez az én rokonom, rev Smuél, szobafestő és mázoló. Ezer éve nyugdíjban. Titulusából sejthetően ortodox férfiú, kis smirglicdarabbal, afféle jelzésértékű szakállal az állán.

Hennikével, ritka csúnya, egyszerűnél is egyszerűbb, parókás feleségével kóser háztartást vezetnek. Természetesen közel a nyolcvanhoz teljesen mindegy, csúnya-e az asszony vagy nem, csoszog-e vagy kecses járású. Más tulajdonságok fontosak. Még az sem érdekes, legalábbis itt, az Aradi utca környékén semmiképpen, mennyire művelt, olvasott, tájékozott a társadalmi élet dolgaiban az asszony. Sokkal döntőbb: rendben tartja-e a lakást, időre megfőzi-e az ebédet, kijön-e a pénzből, összességében szilárd támasza-e emberének a „megtartásban”. Megtartani értelemszerűen a zsidóságot kell, a jiddiskeit. A rituális étkezést, a szombatot, az őt köszöntő gyönyörű gyertyagyújtással és a majci áldással, s persze az ünnepek szentségét, illetve amit mindezek az életelvek hordoznak és jelentenek. Samu bácsi például télen-nyáron hajnalban kel, s megy a Hunyadi térre. No nem a piacra, legfeljebb oda is, visszafelé. Ő a zsinagógába igyekszik. Szapora léptekkel viszi a bajtliját, benne a táleszt, a két imaszíjat s a könyvet, amely a sok davenolástól már majdnem szétesik. A kopott bársonycsomagot persze akár ott is hagyhatná az egyik pad fiókjában, de a „hordás” gyönyörűségéről semmiképpen nem akar lemondani.

A régi ház nyirkos és bűdös. A kapualjakban nyivákoló macskák hada élvezi az eldobált szemetet. A lépcsőház sötét, és ragad a kosztól, s legfeljebb a függőfolyosókra nyíló ajtók fénye és keresztthuzata jelent némi vigaszt. A harmadik emelet régen is, ma

is rangosabb lakszintnek számít, a hatvanadik lépcsőfokra valahogy elszállnak a nehéz illatok, elfogy az eldobált papír, a lerágott almacsutka, az üres mosószeres flakon.

Simonék öt zárral védett ajtaja mögött komor rend. A homályos előszobában – „spórolunk, elég a huszonötös izzó” – bútor bútor hátán, a szekrények tetején kofferek, dobozok, az egyik sarokban a régi mesterség akár jelképes tárgyának is tekinthető jókora létra. A szobában azonban terézvárosi meghittség. Meleg színek. A foteleken ódon csipketerítő, a rekamié fejénél állólámpa. A vitrinekben csecsebecsék, a falakon családi fotók. És cserépkályha gázfűtéssel.

Ide bármikor jövök, szeretettel fogadnak. Az az érzésem, annak a levegőnek is örülnek, amit az utcáról magammal hozok. Most is csupa banalitás kerül szóba. Családi információcsere zajlik, kivel mi van, ki írt kinek, aztán a betegségek, gyógyulások következnek, egy kis panasz a drágaságra.

És csakhamar elalszom a fotelben. Ez az alvás ebben a szobában az évek során szertartássá lett. A premier régen volt, amikor még egyazon időben sokan jöttünk föl meglátogatni rev Smuél és Hennikét, s a magam egyszerű eszközével így védekeztem a zúgó pataként felém áradó familiáris dumák ellen.

Simonék tisztelték az alvásomat. Fáradt, kimerült, elgyötört szegény, mondták a fejem fölött suttogva, és lábujjhegyen jártak, félve nyitották, csukták az ajtókat.

Amikor felébredtem, azonnal hozták a kávé. Ó, ezek a feketék nem a brazil koffeincodákból főztek, és nem is a svájci porított finomságok valamelyikéből. Rev Smuél és neje, Hennike cikóriakávé tálalt. Legkisebb gyerekkorom íz-élményét.

– Ugyan, csak azért dicséred, mert udvarias vagy – mondta Hennike immáron soktucatodszor, s magam is a begyakorlott mondattal és hangsúllyal válaszoltam. És igazat mondtam. Gyönyörűségemre szolgált ez az időutazás, a hajdani aromák földidézésével az emlékezés a szülői házra, anyám meleg kezének simogatására.

– Pár nap múlva itt a chanuka – figyelmeztetett Samu bácsi. – A zsidó szabadság, a mi bátorságunk, a forradalmak ünnepe. Gyere el velem a templomba. Egyszer már ille. Hidd el, nem olyan nehéz. Legalább megnyugszol.

– Azon leszek, rev Smuél – mondtam. Kitaláltam, miért párosította, egyébként jogosan, a chanuka ünnephez a bátorság szót. Mert így akart biztatni. Erőt önteni belém. Lesegíteni rólam a gyávaság, a megalkuvás ruháját.

Anélkül jöttem el, hogy szóltam volna Lajosról és az aranyáról. Pedig eredetileg ez volt a tervem. Vele, mint a zsidó szellemiségben meglehetősen jártas személlyel konzultálva, bizonyára juthattam volna valamiféle következtetésre. Hogy mi helyes és mi nem.

Amikor a Nyugati pályaudvarnál megálltam egy nagy építőipari áruház kirakata előtt, s percekig bámultam két angolvécét az üveg mögött, holott eredetileg a Marx téri gyorsbűfébe igyekeztem ebédelni, s erről az üzletről a „fönti” agykérgemben nem is tudtam, rájöttem, hogy álnok és hipokrita alak vagyok. Mert bizony már tegnap este elfogadtam Lajos ajánlatát. Azaz a kórházi nagy jelenetem merő színlelés volt, erkölcsöt sugalló erkölcstelen játék. A rossz éjszakám pedig, amit megfejeltem mai, úgymond segélykérő látogatásommal Samu bácsinál, csak afféle félresikerült utójáték.

Megvettem a kalapácsokat, a pajszereket, mindent, amit Lajos felsorolt, sőt szöveget is vásároltam, hátha az ablaktok visszaszerelésekor ezekre is szükség lesz. Az eladó jókora csomagot készítettek, s végül ezzel állítottam be a gyógyfürdő-igazgatóság luxushoteljába.

Lajos boldog volt. Igen, láttam rajta, megnyugodott. Azonnal indultunk is, úgymond, az első terepszemlére.

– Este visszakisérsz – közölte –, s majd akkor elviszed a csomagot. Addig nem lesz szükségünk a szerszámokra, legyenek csak otthon, nálad.

Villamosoztunk, ami a délutáni csúcsforgalomban sohasem kis teljesítmény; télen átvágni a városon pedig egyenesen hősi vállalkozás.

A Körúttól a Keletiig Löbl Lajos gyalog akart menni. Nosztalgiából. Ezt megértettem, s ha fáztam is, tartottam magam. Az viszont módfelett bosszantott, hogy gyakran, számomra teljesen váratlanul beállt egy kapualjba, onnan kilesett, s ha elindult is, hirtelen visszalépett. Az Otthon Áruház előtt majdnem elütötte egy autó. A zebrán nekiindult, hogy velem együtt átvágjon a széles úttesten, de egyszer csak hátraarcot csinált, és visszaügetett. Csak az Isten óvta meg a tragédiától.

– Mi a fene ütött beléd?! – szidtam le dühösen, amikor végre az áruház árkádjai alá ért. – Meg akarod öletni magad?

– Pszt – intett le. – Újra és újra meg kell győződnöm, nem követnek-e. Csak teljesen tiszta esetben fordulhatunk be a Trencsényi közbe s onnan a Szórád utcába.

A ház olyan volt, mint minden hasonló négy-öt emeletes vedlett csikágói épület. A mi objektumunkat hosszan szemléltük innen, onnan; egyik szemben lévő kapubejáróból ki, a másikba be. Amikor már pontosan felmértük a szóban forgó ablakot, Lajos előállt az elképzelésével. Hogy ő visszamegy a Rákóczi útra, beül az Erkel cukrászdába – idefelé jövet a kirakatban friss oroszkrémtortát látott –, én pedig keressem föl a házmestert, és ahogy tanított, tudjak meg minden megtudhatót.

Igaz, ami igaz, rendkívül tanulságos huszonöt-harminc percet töltöttem a földszinti házmesterlakásban. Három óvodás korú gyerek sivalkodott körülöttünk, s a konyha viaszosvászonral borított asztalán éppen diópucolás folyt. Megtudtam, hogy a tanács, a házkezelő igazgatóság galádul kibabrált velük, most ki akarják rakni őket a lakásból azzal a hazugsággal, hogy nem takarítják a lépcsőt, a gangokat és az udvart, ami néhány tavaszi hétre talán igaz volt, mert a férjét előzetes letartóztatásba helyezték, de persze azóta nemcsak kijött, de azt a szemét haverját, egy borbélyt... De akárhogy is, nekik három gyerekük van, a vicének egy sincs, és most a házkezelőségből valaki, akinek a telkét ez a vice gondozza Erdőkertesben, benyomja ide ezt az aljast, akinek ráadásul van egy cigány élettársa, na azt meg lehet nézni, hogy fog dolgozni, mert most csak szemetet kell kihordania, de a kukások a megmondhatói...

És ez így ment még hosszan. Kivettem a levéltárcámból háromszáz forintot, jöllehet a fizetésemből ennek alig a duplája maradt nálam, de úgy gondoltam, ennél jobb lélektani pillanatot soha nem találok.

– Minden gyereknek száz – mosolyogtam a lompos, kövér nőre.

Három bejelentőkönyvet is elémm tett időrendi sorrendben. A viaszosvászon abroszon félretoltuk a diót, s én kedvemre tanulmányozhattam a lakók névsorát. Igen, a háború utáni első kötetben megtaláltam a Löbl Lajosra vonatkozó bejegyzéseket, majd egy kis cédulára, mint afféle rutinírozott lexikoncímszó-szerkesztő, kiírtam a lakás minden lakójának nevét.

– Tudja, ki volt Dárdai Szigfrid? – kérdeztem a nőtől, természetesen kizárólag a figyelem elterelése miatt. Ez az illető 1956 és '62 között lakott a harmadik emeleten. Gondoltam, ilyen nem mindennapi névhez azért csak tartozhat valami különleges mese, a férfiú ittlétéből esetleg megőrzött valamit a ház kollektív emlékezete.

– Ugyan, fiatalúr, mi csak két és fél éve jöttünk ide. A negyvenkét lakásban meg él vagy kétszáz ember. Egy falunyi nép. Albérlők is, persze. Meg lógecolók, akiket nekem kell felderíteni. Na hiszen.

– És Dalaiék? – léptem a tűzvonalba. A bejelentőkönyv szerint ugyanis jelenleg özv. Dalai Sándorné, leánynevén Jankelovics Aranka (született 1921-ben Szabadkán) és hajdon leánya, Dalai Erzsébet (1946, Budapest) bérlői a mi „objektumunkat”.

– Ó, az valami nagy funkció volt, de teccik tudni, hogy van. Meghalt az ember, őket meg kirakták a rózsadombi villából, mint téli estén a macskát szarni. Már elnézést, de mi itt így beszélünk. Anya és lánya. Csöndben élnek, a légynek sem ártanak. Nem tud a fiatalúr egy olcsó használt tévét? A férjem hozott valami Tihany nevű készüléket, de a képcsöve a múlt héten kifingott.

Hát így esett, hogy nagy boldogan caplattam át a Baross tér forgatagán – már megkezdődött a karácsonyi vásárlási őrület –, és siettem a Rákóczi úti Erkel habos tortái közé.

Lajos előtt négyféle cukrászati gyönyörűség. De kissé szétrancsírozva.

– Vigyázva ettem belőlük, higiénikusan – mondta –, hogy neked is maradjon.

– Lajos – közöltem vele vérfagyasztó hangon –, itt és most azonnal tegyél le az asztalra háromezer forintot. Értsd meg, én majdhogynem ösztöndíjni fizetésből élek. Pénz nélkül egy lépést se tovább.

Az öreg pislogott. Duzzadt táskái szó szerint rángatóztak a szeme alatt.

– Még nem voltam a bankban – nyögte ki. – Tudod, délelőtt kezelések vannak, délután meg együtt vagyunk. Egyszerűen nem jutott időm. De figyelj rám, adok neked ötszáz dollárt. Váltsd be. Úgyis kell az orvosoknak, az ápolóknak borraivalót adni.

Ámultam. De amikor elmondtam, hogy magyar állampolgárnál nem lehet csak úgy ötszáz dollár, de még húsz sem, a szabad beváltás pedig legfeljebb a kurvák számára lehetséges, akik a belügyi összekötőknek rendben leadják a stexet, ő ámul. Vagy legalábbis úgy csinált. Mindenesetre az volt az érzésem, hogy a pénzügyeink tisztázódtak, s legkésőbb holnap visszakapom azt, ami nekem jár.

Detektívi sikeremhez azonban még hozzátettem valamit. Hogy reggel bemegyek a Párttörténeti Intézetbe, és megpróbálom földeríteni Dalai János életét. Merthogy a lakásban az özvegye lakik, s a szörnyű házmester szerint ezek nagy funkciók voltak.

– Dalai, Dalai – ízlelgette a nevet Löbl Lajos. – Hát persze. A Láma. Dalai vörögy. Tudod, mi az? Vezérőrnagy. Nem ismertem, túl messze volt tőlem, de tudtam róla. A cégnél mindenki rettegett a Lámától.

Úgy látszik, ez az ámulatok, a megdöbbenések napja. Hosszú másodpercekig nem szóltam, próbáltam megemésztetni a hallottakat, s csak bámultam erre az elképesztő Lajosra, akitől legszívesebben örökre elbúcsúztam volna. De ez így nem igaz. Borzongtam tőle, és valami megfoghatatlan okból vonzódtam is hozzá.

– Ávós voltál? – kérdeztem, amikor kissé összeszedtem magam. Nem tudtam normális hangokat kipréselni magamból, erre a két rövid szóra sem volt annyi erő bennem, hogy ne remegjen a hangom.

Félreértés ne essék. Aki itt élte le az életét, mint én is, találkozott ávósokkal és titkos ávósokkal tucatszám, és olyan minisztériumi főosztályvezetőkkel, könyvkiadó-igazgatókkal, külkereskedelmi vezérekkel, újságírókkal, akiről mindenki pontosan tudta, bizony, ott szolgáltak az államvédelmi hatóságnál. Sőt mi több, családom harmadik körében is volt két „menő manó”, vagy hogyan is próbáljam ebben az írásban le-

hetőleg semlegesen megjelölni őket. Közülük nem is a férfi, Ferike volt a meghatározó személyiség, hanem nővére, a bőrkabátos Katica – mert a rokonok még később, sőt azt hiszem, ma is így emlegetik, holott már évekkel előbb meghalt. Szóval ezt a Katit régi falubeli szeretője vitte be az Andrássy úti központba, hogy ő aztán egy káderhiánnyos pillanatban maga után vigye a fivéréét.

Tehát a megdöbbenésem más összefüggések miatt volt olyan erős. Margit néném önkéntelen védelmében? Az arany vonzásában? Vagy a viszolygásom pusztán abban állt, hogy egy ilyen alakkal szűröm össze a levét egyre tisztázatlanabb módon?

Lajos újra meglepett. Egészen könnyed hangon, afféle kávéházi stílusban ezt mondta:

– Édes öregem, az államrendőrség ’45-ben munkát adott. Biztos kenyeret. Értsd meg, a háború jóformán el sem múlt. Enni kellett, lakni. Biztonságra volt szükségem, amit zsidóként sohasem éreztem. Itt pedig dolgoztam. Ez lett a foglalkozásom. Különbösen is – intézte el az ügyet egy kézmozdulattal – akkor már mindenki ávós volt. Vagy mondjuk úgy, ávóssá tehető. A lelkek felpuhultak.

Fel kellett volna állnom. Tiltakozva és undorodva. De ülve maradtam. Az arany. Hogyan szerezte Lajos a Trencsényi közű lakásban elrejtett kilónyi kincset? Tolvaj nyilasoktól szedte vissza? Jómódú emberektől hozta el fenyegetéssel, zsarolással, cserébe az életükért, és nem adta le a „Cég” kasszájába?

Korábbi, mondjuk így, társadalmi ismereteim és tapasztalatom alapján nem láttam és nem hallottam olyan ávósról, aki pontosan elmondta volna, mit csinált a testületnél, a szervezet mely pontján állt, egyáltalán, miként épült föl ez a struktúra. Lajos cinikus önmeghatározásából sem következtethettem arra, hogy most aztán közli: ki volt a főnöke, ki állt tőle jobbra, balra, ki volt a beosztottja, milyen feladatokat hajtott végre.

Túl sokáig tartott közöttünk a csend. A hallgatást végül én törtem meg. Mintha az ő szerepe ebben a tisztázatlan ügyben már nem is érdekelné, Dalai felől faggattam. Sok használhatót nem mondott, jóformán semmit. Hogy ez a Dalai fontos elvtárs volt, a felvidékről jött, Eperjesről vagy Kassáról, és állítólag Farkas Mihálynak, a kommunista párt talán második emberének (mert hiszen ő felügyelte a fegyveres testületeket) puszpajjtása.

Úgy látszik, szertartásunkká lett, hogy az öreget hazakísérjem a gyógyszállóba. Most azonban a buszon zötykölődve, majd a budai utcán a fürdő felé igyekezve nem sokat beszélgettünk. Búcsúzóul azonban így szólt:

– Azért kellett a befalazás – Lajos ilyen ártatlan fogalmazással élt –, mert menekülnöm kellett. A gazdasági osztályon dolgoztam, elég befolyásos poszton, és félig legális, félig hamis útleveleket szereztem olyan embereknek, akik sürgősen le akartak lépni. Volt egy társam a nyugati határt ellenőrző részlegnél, aki néhány haverjával aztán jó pénzért lebonyolította az üzlet gyakorlati részét. Még orosz tisztet is foglalkoztattunk.

Hirtelen azt kérdezte, tudom-e, kicsoda Vas Zoltán. Hát persze, feleltem, hiszen személyesen is ismertem, derűsen és nagy hanggal bejárt a szerkesztőségünkbe az egyik veterán politikus barátjához. Nos, mondta, ez a Vas Zoltán megérte a pénzét. A haverjait meg a neki fontos embereket szép ügyesen kijátszotta Nyugatra. Akkor még nem is az ausztriai szovjet zónán át folyt a szöktetés, bár erre is akadt példa, hanem Prágán keresztül.

– Nekem jól jött, hiszen Vas, aki Rákosival millió évet ült börtönben, óriási biztonságot adott. Mint gazdasági göré, bizonyos értelemben a főnököm is volt, s ha ő kiküldött a révünkön két embert, én az ő esernyője alatt hatot, nyolcat.

– Vas a Gazdasági Főtanácsot vezette – tudálékoskodtam.

– Gátlátalan csirkefogó volt mind – közölte. – Farkas is, Rákosi is, ő is. És én is. Csakhogy amíg ők egymás meg a ruszki meg az eszméjük foglyai voltak, én kizárólag magamra gondoltam. Amikor reggel hatkor a láncunkból lebukott egy ember, én az asszonnyal tízkor, túl a határon, már Pozsony felé robogtam az ottani ügynökünkkel. Az ilyen akciók, édes öregem – folytatta –, nemcsak akkor kerülnek sokba, amikor zajlanak, hanem a számlát előre is fedezni kell. Klausewitz mondta vagy Lenin, de lehetséges, hogy már a jó öreg Caesar is kitalálta? A visszavonulást pontosan olyan gondosan kell megtervezni, mint a támadást. Hát ezt a mi lelépésünket én jól megszerveztem.

A maradék arany pedig vár a Trencsényi közben – próbáltam okos lenni.

– Igaz, messzire mentem – és Lajos ekkor búcsúra nyújtotta a kezét –, de mindig tudtam, mi van Magyarországon. Akkor tíz év börtönre ítélték, örökre elvették a politikai jogaimat, meg mit tudom én, mi mindennel sújtottak a távollétemben. '75-ben ugyan amnesztiát kaptam, de azért jobb a békesség: nem mertem hazalátogatni. Most, hogy az amerikaiakkal folyik ez a nagy szovjet barátkozás, úgy gondolom, a kanadai útlevelém Magyarországon csak megvéd. Meg a nemzetközi egészségügyi biztosítási alap. Ha lefognának, húsz évig nem lenne nyugati turista, nemcsak beteg, egészséges sem, aki át merné lépni a határt.

Nem tudom, más megfigyelte-e, de én most érzékelttem először, hogy este a villamosok jóval gyorsabban mennek a Körúton. Gyér a forgalom, s kirázzák az emberből a lelket. Belőlem a kattogó kerekek egy kezdetben meglehetősen butának tetsző gondolatot hoztak elő, amely aztán órákkal később sem hagyott nyugodni. Hogy a képbe én egyáltalán nem véletlenül, Margit néném révén kerültem. Hanem fordítva. Lajos hónapokon át készült a magyarországi utazásra. Mint afféle kitanult ávós, hangyaszorgalommal gyűjtötte az adatokat, s akciója lebonyolításához egy indifferens, ám az ő szempontjából sokoldalúan cselekvő embert keresett.

Ebben az összefüggésben a több ezer kilométeres távolság Toronto és Budapest között egyáltalán nem akadály. Az efféle nyugdíjasokat vonzó magyar zsidó klubokban olyan belterjes beszélgetések folynak, mint a régi rokoni-baráti összejöveteleken. A tagok tucatjával mutogatják egymásnak a fényképeket, levelekből olvasnak fel részleteket, s két kártyaosztás között keservesen búslakodnak az otthon maradottak rossz sorsán. Amiből, persze, mindig annak kell kijönnie, milyen jól tették, hogy ők időben elszeeleltek. Vagyis ha valaki – morfondíroztam –, mint ez a Lajos, céltudatosan figyeli az ilyen meghitt dumákat, egykettőre kiválaszthatja azt a három, legfeljebb öt vonalat, amelyen végighaladva hamar megtalálja a számára legkedvezőbbet. A személyt, akivel lebonyolítja a kényes és bizalmas hadműveletet. Az ügylet záloga, mint az én esetemben is, a kanadai nagynéni. És a beígért házassággal felfűtött hölgyrokon természetesen nemcsak erkölcsi háttér ad az akcióhoz, hanem nyomást is gyakorol a mit sem sejtő budapesti rezidensre. Azaz a siker tökéletesen szavatolt.

Szóval erre a végkövetkeztetésre jutottam. Csak azt sajnáltam, hogy feltételezésem jogosságát, igaz vagy nem igaz voltát senkivel nem tudtam megvitatni.

Másnap azonban, amikor pedig úgy gondoltam, tiszta aggyal kutakodhatok Dalai múltjában, ami végül is elvezet Lajos szennyeséhez, két dolog megzavart. Reggel, amint beértem a kiadóba, már várt a főnök üzenete: beszélni szeretne velem.

Lekötelező kedvességgel fogadott. Megkávéztatott, amiből rögtön gyanítottam, legkevesebb nyegledórát szán rám. Nem vacakolt, rögtön a tárgyra tért. Hogy láttam-e a Pesti Színházban a *Pisti a vérzivatarban* című Örkény-darabot. Semmi baj, nézsem meg, de előtte is, utána is olvassam el a szöveggönyvet. Az, hogy Örkény öreg, beteg, néger, ne zavarjon, már fiatalon öreg volt, és amióta él, beteg. Szeretné megkönnyíteni a dolgomat, ezért tehát rögtön át is adja a színházi használatra szánt sokszorosított füzetet. És, persze, lapozzak bele az Örkény-életműbe is; a nívós kritikához tízszer, százszor többet kell tudni, mint amennyit megír az ember. Mások műbírálatait is ajánlja, sőt azokra a dolgozatomban akár utalhatok is, az ilyesmi olybá tűnik, mintha a mi álláspontunk igen széles szellemi platformon állna, afféle népfrontos jegyekkel.

Mi a fene, tűnődtem. De csak amikor közölte, hogy Örkény vélekedése az egyén történelmi szerepéről, az emberi cselekvés ambivalenciáiról, a hit, a pártosság, az elkötelezettség relativitásáról nem csupán merő ideológiai képtelenség, hanem káros nézetrendszer is. A mindent megérteni akaró nihilizmus teljességgel idegen a szocializmustól, azon belül a párt kultúrpolitikájától, s éppen most, amikor a világban a konfrontálódó tendenciák lépnek előtérbe, gondoljak akár Közép-Ázsiára, Iránra, Afganisztánra... Csak ekkor mertem közbekérdezni, hogyan kerülök én ide, mint csizma az asztalra. Hiszen nem vagyok színházkritikus, még kevésbé elméleti kultúrpolitikai irányító, rangos, mértékelt jelentő szócso, sőt éppen ellenkezőleg, ismeretlen ifjanc szócikkgyáros vagyok, névtelen alak, s ha írok olykor a napi- és hetilapokba, legfeljebb kultúrtörténeti közleményeket, mint éppen a minap is, amikor a szemüveg históriáját közölte ragyogó tollamból a Magyar Nemzet.

Szándékosan fogalmaztam öngúnnyal, magamat viccesen lebecsülve, de hát tényleg megrettentett a feladat.

– Ne haragudj – mondtam aztán komolyan –, ez túl kemény dió nekem. Ide te kellesz – hízelegtem. – A te neved, a te vitathatatlan tekintélyed egyértelmű rangot ad egy ilyen írásnak.

Néztem rá nagy bocsiszemmel, amitől kellően ideges lett.

– Ccc – cöccögött. – Ki sem látszom a feladatokból. Most ugye itt van ez az ausztriai utazás, rögtön utána az új sorozatunk koncepciójának fölvázolása s vele a szervezés, a proporcionálás, hiszen tudod. De ez az én dolgom. Ami téged illet, most konkrétan ezt a munkát nézve, s majd az itteni munkádat általában, vagyis a perspektívádat, te csak ne vedd félvállról azt, amit mondtam. Ugyebár, mi szellemi háttérintézmény is vagyunk. Szóval, amikor tegnap este együtt vacsoráztam Pandrással, nagyon meleg szavakkal, igen, igen, nagyon meleg szavakkal ajánlottalak be neki. Ő persze örömmel hallgatott meg, mint ahogy más esetekben is hallgat rám. Na. Kellenek az új nevek. A tiszta arcok. A fiatal erő. Itt van ugyebár Kovács Tóni. A mi aranyos, öreg Toncsi bátyánk. Hatvankét éves. Természetesen velünk marad mint szerződéses, de hogy te leszel az utóda, ehhez már nem férhet kétség.

Itt szünetet tartott, gondolom, arra számított, jól átfut agyamon az ajánlata.

– Miután én nem leszek itthon, a kéziratodat vidd egyenesen Pandrás elvtárshoz. Majd ő gondoskodik a megjelentetéséről. Siess vele!

Atyai volt, minden szava biztatóan hangzott. Lelke mélyén azonban, éreztem, ott munkál a jeges szorongás. Hogy nem tud megfelelni a vele szemben támasztott követelményeknek, s akkor nincs többé igazgatói rang, utazás, vége az élet szépségét jelentő kis bulizásoknak. Ebbe az erővonalrendszerbe kerültem bele. Úgy tált fel Pandrásnak, ennek a rettegett ideológiai komisszárnak, mint éhes embernek a rósejbnit.

– Nos? – kérdezte, de nem sürgetőleg. Biztos volt a dolgában, ilyen ajánlatot nem szokás visszautasítani.

Hirtelen ötlettől vezérelve fölálltam, persze bocsánatot kértem, és a falakra szerelt zsúfolt könyvespolcokról leemeltem egy lexikont. Tudtam, melyik kötet után kell nyúlnom, elég régen dolgoztam itt, hogy biztos legyen a kezem. Felütöttem a „ch”nál, és megkerestem a „chanuka” címszót. Elég volt egy rövidke pillantás, hogy lássam, minden rendben van. A szövegben ott szerepel a „szabadság” szó. A könyvet az asztalra tettem, ujjammal mutattam a kérdéses részt.

Gyorsan átfutotta.

– Mi ez a marhaság? – kérdezte sötéten.

– Bocsáss meg nekem, kérlek. De én ezt az Örkeny-izét nem tudom megírni. Meg Toncsi bácsi helyét sem akarom. Ha lehet, ha még ezek után is lehet, én azt szeretném csinálni, amit eddig.

Nézett rám végig sértett tekintettel. Nem tudta fegyelmezni a vonásait, grimaszokat vágott. Amikor lehiggadt, rátette kezét a lexikonra.

– És ez? – tette fel újra a kérdést.

– Pár nap múlva chanuka lesz. Most majdnem egybeesik a karácsonnyal. Az emberi szabadság ünnepe. Talán emlékszel még rá gyerekkorodból. Segíts nekem, hogy ezt az eszményi állapotot elérhessem.

Rohadt csönd ült közöttünk.

– Szóval most lezsidóztál? – kérdezte összeszűkülött szemmel. – Te mocsok. Takarodj a szemem elől!

Fölálltam. – Bocsáss meg – kértem. És tényleg, őszintén, tiszta szívvel kértem a bocsánatát, bár ő ezt a jelenlegi idegállapotában üres udvariasságnak vélhette. Ha egyáltalán meghallotta a szavaimat.

A szobámban hosszú percekig tartott, amíg lehiggadtam, és visszatért a vér az arcomba. Hamarjában nem tudtam eldönteni, mitől is voltam én ilyen bátor. Simon Sámuel csöndes példájától? Igen, fantasztikusan hatott rám az ő „megtartásának” ereje. A fölgyújtott, elpusztított végeken jóformán semmi nincs, csak tarló. A régi színben pelyva. A fa, ha valaha nagyra nőtt is, mára elszáradt, ágai nem hajtanak rügyet. És akkor ők néhányan, tízen, tizenöten, ott a Hunyadi téren, az aggastyánok szívósságával őriznek valamit. Nyilván fogatlan, ráncos önmaguknak, mert még csak reményük sincs, hogy az unokák nemzedékéből akad követőjük. Én voltam abban a zsinagógában. A szegénység, a kopott méltóság házában. Ahol nincs már folyékony héber nyelv, pergő jiddis, elenyészett a tanulás sok ezer éves dallama, az ima betűi csak nyomdai rajzolatok, igazi megértés nélkül, de ahol mégis él a hagyományból annyi, amennyi elég a holnapig. Amikor eljön a Messiás. Ki érti ezt a zsidó szívósságot? Mert én, a távolra keveredett szellemi csavargó, még ha száraz spongya agyvelővel hallgatom is vidéken élő szüleimet, fölszíva minden cseppet a régi idők emlékéből, biztos, hogy nem értem. Vagy dehogyisnem értem. Értem én. Hiszen ezernyi bűvőpatak segít. Könyvek, tanulmányok, az a nemrég kölcsönkapott, agyonkaristolt lemez egy lengyel zsidó kántor Giglit, Carusót idéző csodás hangjával. Hogy ezek kizárólag másodlagos élmények? Így van; élő ortodox, haszid zsidót húsz éve nem láttunk, s ha valaki elkeveredik közülünk Rómába, Athénba, Párizsba – mert Izraelbe politikai okokból nem lehet utazni –, inkább nézzük az Eiffelt, az Akropoliszt, a Szent Péter-bazilikát, mint a gettók kaftános zsidait. Ha ugyan csak ők jelentik a zsidóságot. Mert természetesen semmiképpen.

Magam is belebonyolódok az okfejtésekbe, minden útból tíz másik nyílik, és azokból megint tíz és tízszer tíz; ez maga a végtelen. Miként a Tóra is az, és persze a Biblia. Akármint van, hálásnak kell lennem Simon Sámuelnek. Hozzjárult ahhoz, hogy ha kicsike pokolból is, de onnan kimentsem a lelkemet.

Csakhogy valóban őmiatta álltam úgy a sarat? Mert mi van akkor, ha hirtelen támadt bátorságom mögött az arany cseng? Lajos aranya. És az az igaz, amit ő szuggerrált belém, miszerint a rám eső részből jómódú, független ember leszek, lakással, nagy kamatot adó bankbetéttel.

Csöppet sem éreztem jól magam a bőrömben. Nem! Azt a lopott, kizsarolt, mások reményéből sajtolt aranyat én ugyan át nem veszem.

És akkor? – kérdeztem hirtelen magamtól. A kincset segíték megszerezni, részt veszek egy rendőri, bírói szempontból mindenképpen bűnügynek számító cselekményben, és még csak a veszély vállalását sem hagyom magamnak megfizetni? Mert ha nem jelentem fel Lajost, ami egyértelmű, akkor kizárólag azt tehetem, hogy mostantól félreállok. Azt mondom, csináljon, amit akar.

De ha nem? Mi lesz, ha Lajos lebukik a határon? Visszafelé felgöngyölitik az ügyet, engem elkapnak, és síttre vágnak. Akárhogy is, a főnökömet igazolja az élet. Mert ő még ma megírja a felmondóleveletem, s mire lefogóim értem jönnek, én már állástalan értelmiségi leszek, inkluzíve ideológiai hullá is.

Na, jó kis kalamajka egy egyébként gyáva zsidó számára.

Már régen a Párttörténeti Intézetben kellett volna lennem, de örültem, hogy más feladatom is akadt. Lajos dolgaiból egyelőre elegendem lett.

Barátom levele várt, amit reggel éppen csak tudomásul vettem, elolvasni nem volt időm.

Szóval, közli, hogy egészen váratlanul berukkol, irány térben és időben az ismeretlenség, ezért menjek el szerelméhez, Iduskához, és vegyem át tőle tanulmányát Ibrahim Müteferrikáról. Jószerével teljesen készen van, a lábjegyzetek is elkészültek, legfőbb picinyke rendezést várnak, de a fontosnál is fontosabb a stilizálás, a nyomdai előkészítés. És a közlést tárgyaljam meg a Magyar Tudomány szerkesztőségével, s ha a korrektúrárt utána tudom küldeni a Honvédelmi Minisztérium postázója segítségével, tegyem ezt, ha nem megy, a javításokat végezzem el magam. Ő ugyan tudja: az én szerény skandináv nyelvi ismereteim nem elégségesek a török szakanyag tökéletes kezeléséhez, de bízik feneketlen intelligenciámban. Fent nevezett hajdani magyar diákot ugyanis, aki később ismeretlen úton török portai főtisztviselővé, a száműzött II. Rákóczi Ferenc fejedelem hív tolmácsává, az arab írásjelek legelső nyomdai megalkotójává lett, miközben törökre fordította a francia hadihajózás és fegyverkezés szakkönyveit, rendkívüli követként pedig bejárta az akkor sem nyugvó kaukázusi tartományokat, s ha ideig-óráig is, de békét csinált ott, nos, ezt a talán debreceni, talán kolozsvári, esetleg nagyenyedi diákot ő hatalmas munkával „megkutatta”. Mindent elolvastott, a világ valamennyi komoly turkológusával – köztük egy svédországi nyelvessel is – levelezett. S ha a nagy titkot, hogy ki volt igazából Ibrahim Müteferrika, a „sokoldalú”, nem is tudta megfejteni, számos részadat – például egy arab forrásból nyert da-gesztáni diplomáciai misszió – ismertetésével hozzjárult a páratlan életmű fehér foltjainak eltüntetéséhez.

Felhívtam telefonon a dundi Iduskát, aki már várta a jelentkezésemet. Az anyag –

mondta – külön aktatáskában vár rám, bármikor megkaphatom. Barátomról semmi hír, ha ír is, azt a HM postázza majd mint feladót.

Nos, ez az én török–perzsa szakos nyelvész barátom alighanem a Varsói Szerződés különleges kontingensének tolmácsaként most valahol arrafelé bolyong, ahol kedvenc hőse, a rejtélyes Műtefferrika is megfordulhatott a tizennyolcadik század első negyedében.

Kicsit szédülve indultam az Alkotmány utca és a Kossuth tér sarkára, a Párttörténeti Intézetbe, ahol belenézhetek a Láma, vagyis Dalai Sándor dossziéjába. Olykor sok egy napra ennyi szellemi impulzus.

Így esett, hogy kicsit kelletlenül lapozgattam az anyagban. Különben is, szokványos életút. Korán „bekapcs.”, azaz bekapcsolódott a munkásmozgalomba, titkos megbízások, szökések, frakciók és ellenfrakciók, ahogy az már lenni szokott. Löbl Lajos jól emlékezett: Farkas kádere volt. Rövid idő alatt tucatnyi fontos poszton fordult meg, mindig ott, ahová mentora állította, s elvégezte a legtöbbet, amit tehetett: oda más már nem dughatta be a saját emberét. 1956-ban fegyverrel védte a munkáshatalmat, ’57-ben a forradalmi ezred egyik parancsnoka, kisvártatva a polgári védelem második embere, ezt követően az ifjúsági harci szövetség országos parancsnoka. Amikor 1962-ben több belügyi és honvédtiszt, a Rákosi-klientúra megmaradt, legföljebb átrendeződött és kissé lefokozott megyei és járási titkáiraival balról lépnek fel Kádár János ellen, akit puhánynak és szociáldemokratának tartanak, a végig sértett első titkár gyorsan és kíméletlenül kirakja ezt a társaságot a hatalomból. Dalait a budai villából is.

És ennyi. Tehát már 1979-ből így festett egy úgynevezett forradalmi életút. Kár, hogy nem tudom megkérdezni Dalait: na, öreg, érdemes volt ez a nagy hajcihő? Ha az ember tisztos borbélymester marad, merthogy ez volt az eredeti foglalkozása, akkor is összehozhat Pesten, a Trencsényi közben egy kétszobás, kelkáposztaszagú lakást magának és a gyerekének.

Sebaj. Hogy miként gondolkodnak Dalaiék az életük felől, azt majd elmondja a bús özvegy. És örültem, mert kitaláltam, milyen okkal-ürüggyel kopogtatok be hozzájuk.

Tulajdonképpen bocsánatkéréssel tartozom: mind ez ideig egyetlen szó sem esett a barátnőről. Nem is fog. Amikor Lajos feltűnt a családi horizonton, gondoltam, Zsófikát bevonom a programokba, sőt tehermentesítem magam vele: menjenek együtt kiállításokra, hangversenyre. Az arany azonban megváltoztatta korábbi elképzelésemet. Isten őrizzen attól, hogy még valaki jelen legyen ebben a történetben, s kivált a kisére hebrencs, szertelen Zsófi. Így aztán Lajos előtt sajnálkoztam, hogy az ifjú hölgy, akire érzelmi figyelmem mostanában irányul, vidéken tanár, de egy hétvégére biztosan felutazik a fővárosba. Miután az öreget életemnek ez a relációja teljes mértékben hidegen hagyta, későbbi ügyintézésünkben a barátnőm semmilyen formában nem játszott szerepet.

Ezt el kellett mondanom, mert amikor Lajos a Szabadság Szálló cukrászdájában majdhogynem ujjongva végighallgatta beszámolómat a Dalai családnál tett bemutatkozó látogatásomról, azonnal tervet fabrikált, amelyet az árva leány és az én románcomra alapozott. A pizszok.

Tehát úgy szólt a történet, hogy mint a munkásmozgalom iránt érdeklődő kutató, készülő művemben eljutottam Dalai Sándorhoz, a hiányzó adatokért egész egyszerűen a családhoz fordulok. Természetesen előbb úri módon bejelentkeztem telefonon,

de a túláradóan kedves asszony – „szólítson csak Arankának” – még aznap késő délutánra meghívott.

Az asztalon kávé, bolti aprósütemény, az elmaradhatatlan ropi s persze száz-kétszáz fénykép és dokumentum várt. A beszélgetést, az általam látszólag érdeklődéssel jegyzett adatokat halálra untam, legfeljebb két mozzanatra figyeltem fel. Dalai – Farkas Mihály társaságában még 1946-ban – több alkalommal tanúja volt, amikor Kádár szinte a gusztustalanságig hízelgett Rákosinak, aki őt nemegyszer nevelt fiának titulálta. Egy ízben egészen odáig ment közöttük az enyelgés, hogy eljövet a Rákosi-házból, Farkas nem átalotta Dalainak megjegyezni, miszerint régen a magyar főuraknak mindig volt egy okos házi zsidajuk, most meg ennek a Rákosinak van egy marha házi gója Kádár személyében. Dalai azért emlékezett erre a jelenetre, mert ugyan Farkas is zsidó születésű ember volt, és ezt éppen Sándor, a kisgyerekkori barátja tudta a legjobban, de a politikai életben az elvtársak még véletlenül sem ejtették ki a zsidó szót, s Dalai az egész felnőttéletét úgy tétélezte, hogy a kommunista hitvallással az ember egyszer s mindenkorra kiiktatja, megszünteti életéből a zsidóságot, a zsidó vonatkozásokat.

A másik érdekesség már Arankához fűződik. Úgy adódott, hogy 1956 decemberében és 1957 januárjában összeharátkozhatott Kádár Jánosnéval. Ebben a barátkozásban szerepet játszott, hogy Dalainé fölemlítette a férfiak régi ismeretségét, persze a találkozáskor józatsébből csak a pozitív szálakat húzta ki. És később úgy értelmezte, hogy Dalai előmenetelében ez a bizalmi összefüggés szerepet játszott. Ő maga, mármint Aranka, azokban a vészterhes időkben sorra járta a félig-meddig illegalitásban élő elvtársakat, pénzt, élelmet, gyógyszert vitt nekik, s főleg biztatást. A címek egy részét Kádárnétól kapta, s ezek bizony többnyire ávéhások, rendőrök, titkos ügynökök címei voltak. Ami akkor bátorságot kívánó tettnek számított.

S mi történt később? Amikor férje ellen elkezdődött a hercehurca, s kézhez kapták a végzést, miszerint záros határidőn belül hagyják el a hivatalinak tekintett lakást is, ő bejelentkezett Kádárnéhoz. Sohasem hívták vissza, s amikor levelekkel kezdte bombázni, a szokásos stencilezett válasz érkezett: ügyét a Titkárság Panaszirodája megvizsgálja, s ha érdembeli döntés születik, értesítik. Addig szíves türelmét kérik, elvtársi üdvözléssel.

Természetesen mialatt azt hallgattam, hogy micsoda galádság így, használt zsebkendőként eldobni a régi elvtársakat, megalázni a tisztesen megőszült kommunistákat, azaz amíg a mindenkor aktuális politikai hatalmi célokat szolgálják, elfogadni tőlük az áldozatot, később pedig ridegen, kíméletlenül háttal fordítani nekik, én az ablakot vettem szemügyre. Aprólékosan, centiméterről centiméterre. Úgy láttam, de erre szakértelem híján nem mertem volna megesküdni, hogy a kereteket, a rolótokokat többszörösen újramázolták, ami természetes, ha a lakók cserélődnek, mint ebben az otthonban is. Am felől, hogy a faszerkezetet megbontották-e, semmiképpen nem nyerhettem bizonyosságot. Pedig amikor a beszélgetésben kis szünet adódott, én rögtön felálltam, és kinéztem a Szórad utcára. Még meg is simogattam a deszkákat, a borítóléceket, de azért tudtam, hogy ezektől a mozdulatoktól sem várhatok érdemi információkat.

Dalai Erzsébet egyáltalán nem úgy nézett ki, mint aki a magyar munkásmozgalom, a fegyveres forradalmi eszme leánya, a valaha talán egyesek által becsült, később alighanem csak rettegett és a háta mögött mindvégig lenézett Láma nevének örököse. Vénkislány volt, harminchárom éves, és most hiába fújt fél flakon émelyítő sprayt a rit-

kás, vékony szálú, hirtelen kifésült hajára, az ápolatlanságot, a gondozatlanságot nem tudta elkendőzni. Hosszúra nőtt sovány nő volt, keskeny, csontos arccal, magas, kissé aszimmetrikus homlokkal; hegyes, hosszú orra fölött szemüveg, amit idegességében hol levett, hol feltett. Azt hiszem, személyiségéhez, egyéniségéhez illő állást talált, és lám, ez az élet nagy titka. Régészetet tanult, s most a Budapesti Történeti Múzeumban Zolnay László mellett az Anjou-kori szobortöredékeket tisztogatja és rakosgatja egymás mellé, megfigyeltem, amikor a fragmentumok szépségéről beszélt, maga is megszipült, s hangja fakósága valóságos érzéki aliba hajlott.

Amikor idáig értem a mesében, Lajos az asztalra csapott.

– Halt! – kiáltotta. – Itt fogjuk meg a bot végét. A csúnya lánynak hozomány kell. És ezt ez az Aranka-Aranyka hogyan tudná, hiszen nincs a világon zsidó anya, aki ne tudná, hogy a pénz, a hozomány meghozza a legüntámabb ara szépségét is. Pláne, ha jelezzük, na jó, egy árva szóval sem mondjuk, csak valahogy finoman, metakommunikatív módon érzékeltetjük, hogy esetleg éppen te vagy a megoldás. Elvégre itt állsz fiatalon, nőtlen emberként, szóval, érted.

Egy frászt értettem. Leteremtettem Lajost, lehodtam a sárga földig, miközben megerősödött bennem a korábbi gyanúm, hogy ugyanilyen cinikusan, lelkiismeretlennül használta a házasság horgát az én drága naiv néném, Margitka esetében.

– Elvisszük őket vacsorázni – lelkesedett Lajos. – Mondj egy csendes, jó éttermet, csak ne túl drágát. A luxúrióz környezet inkább elriasztaná őket. És ahol nem vagyunk szem előtt. Vagy éppen ellenkezőleg: menjünk olyan helyre, ahol túl nagy a forgalom. Az is jó.

De volt még egy bökkenő, amit meg kellett oldanunk. Hogy miként hozzuk össze az én háztűznéző tudós kutatói, de egyben detektívi látogatásomat Lajos aranyrejtető voltával.

– Olyan sok pénzről van szó – vélekedett Lajos –, hogy a haszon vágya elmos bennünk minden falat, gátlást és kételyt. Meg kell mondani nekik az igazat. Ezek szerencsétlen, mindenféle perspektíva nélkül élő nők, akik nyűgöt jelentenek egymás nyakán. És meg sem merik kérdezni maguktól, mit hoz a holnapjuk. Hogy mondtad, mi a foglalkozása ennek az Arankának?

– Nem mondtam róla semmit. Raktárvezető egy tisztítószereket értékesítő nagykereskedelmi vállalatnál.

– Hát nincs igazam? – ütötte valamiért csökönyösen a vasat Lajos. – Ez egy munka? Egy rendes jövedelem? Egy jövő? Ugyan már! Ezek reménytelen sorsú emberek, akik fönnakadtak a kommunizmus szitáján; akik a lelkük mélyén egyre jobban utálják egymást, utálják a kilátástalan életüket, a megpenészedett sorsukat s külön azt, hogy ezt még csak be sem vallhatják. És akkor mi vidáman, életerősen megjelenünk az aranyunkkal. Tizedpillanat alatt felismerik a lehetőségeiket. Hogy ez maga a megváltás. A Messiás előjele. És akkor te jössz a kérdéssel, adnak-e engedélyt a falbontásra vagy sem, megmagyarázzuk-e, miként jutottunk el hozzájuk. Ugyan, kérlek.

A vacsora fényes sikerrel zárult. Az az igazság, hogy utáltam magam, borzongtam a kétlelkűségemtől, visolyogtam a magam pénzéhségétől, egész amorális magatartásomtól. Hiszen tudtam, hogy ez a Lajos gátlás nélküli csirkefogó, de gondolhattam én bármit, a lényeg mégiscsak az, hogy végig tettem a Fészek étterem pompás menüjét,

miközben az ismert színészeket bámultuk, köztük azokat a művészeket is, akik a *Pisti a vérzivatarban* című Örkény-darabban szerepeltek, és nagyon jól éreztem magam.

Még táncoltam is a munkásmozgalom leányával. A tangó lépései közben meg persze később is enyhe bókokat mondtam, de jószérével inkább afféle tudományos háttér dumát folytattunk. Azaz pletykálgodtunk. A pesti értelmiség jól ismert társasági kódexe szerint működtünk, és jóleső érzéssel nyugtáztuk, hogy ezt is ismerjük, meg azt is, ettől is olvastuk azt, meg amattól is amazt, azaz annyira, amennyire lehet, benne vagyunk az életben.

Lajos az aranyat családi örökségként tüntette fel; okosan, nem komplikálta a helyzetet. Aranka úgy találta, a bontás már holnap reggel megkezdhető, ő telefonon betegeget jelent.

– A házban annyian laknak, oly sok a zaj, a fűrés, faragás, hogy a miénk fel sem tűnik majd. És mennyi ideig tarthat az egész? Egy, legfeljebb két órán át.

Ebben maradtunk. Az osztozkodás megannyi részlete, a kincs lemérése, értékbecslése, az arany pénzzététele nem került szóba. Ellenben valami más igen. Ezen Lajossal külön-külön, értelemszerűen nem azonos okból, úgy elhúltunk, hogy percekig nem is térünk magunkhoz. A vacsora vége felé, pohárnyi bor elfogyasztása után özvegy Dalai Sándorné, született Jankelovics Aranka egyszer csak azt mondta:

– Segítsenek nekem. Ezek mindenemet elvették. – Nem mondta ki, kikre gondol, de azért pontosan értettük. – Elragadták a férjemet, az otthonomat, megfosztottak a hitemtől, kirabolták a fiatalságomat. Hazuggá tettek és gyávává. Hónapok óta gondolkodom. Mim maradt nekem? És akkor eszembe jutott a kislánykorom. A szüleim. Akik szegény zsidó emberek voltak. Ha jöttek az őszi ünnepek, böjtöltek. Tavasszal pászkát sütöttünk. A papa minden hajnalban felkelt, volt egy gyönyörű fekete csikos, vállra teríthető gyapjúkendője ezüst nyakszegéllyel, aztán magára tekerte a szíjait, és úgy imádkozott. Még jóformán fel sem ébredtem, amikor a homlokomra tette meleg, párnás kezét, és megáldott. Jóra, szépre áldotta a napomat. Aztán annyi minden történt velünk, hogy én teljesen elfelejtettem az apámat. Az áldásait. Így van. Szégyen, nem szégyen, elárultam a szüleimet. De a csalódások után most mégis azt kell mondanom, vissza kell mennem a kiindulóponthoz.

Csönd. Mély csönd, pedig körülöttünk zajongtak, zenéltek. Micsoda ajtókat nyit ki elöttünk az élet!

– A lányom marxista, ateista, nem is tudom, milyen „ista”, őt ezek a dolgok nem érdeklik – folytatta Aranka asszony, és Erzsike kézfejére tette a kezét. A lány zavarban volt anyja kitérőjétől, nem is tudott a hirtelen vallomással mit kezdeni, mindenestre hallgatott, és azt hiszem, ez volt a legjobb, amit ebben a helyzetben tehetett. – Visszamennék, esküszöm, máris visszakönyörögném magam az enyéim közé, de félek. Félek, hogy elkergetnek. Hiszen nemcsak hogy az árulójuk vagyok, hanem az ellenükre is voltam. És fogalmam sincs, ki az, aki meghallgatna engem, hogy igazságot szolgáltatson. Ha egyáltalán ez lehetséges. Aki megmondaná: miként, mivel kárpótolhatom őket. Ebben segítsenek. Hová mehetek?

Elhallgatott. És nézett ránk, de leginkább maga elé, kínban, mígnem a zsebkendőjéhez menekült; néhány könnyet törölt ki a szeméből.

Lajos tért először magához. Azt mondta, a zsidóság ősi megoldást talált az ilyen lelkiismereti konfliktusokra, és bár már ő is messzire szakadt a vallástól, az igazi hit nem a kenyere, de Kanadában, ahol él, a társadalom végül is vallási alapon szerveződik, és

ő ennél fogva, mint zsidó, bizonyos helyzetekben elkeveredik a zsinagógába. Enélkül ott az embernek nincs hitele, megszűnnek a kapcsolatai, azaz valóban magára marad. Az állam a maga szociális gondoskodását merőben más formában valósítja meg, mint itt, ráadásul semminemű ideológiai azonosulást, politikai együttműködést nem vár el a polgáraitól. Mindebből csak az a fontos, hogy ő mint nem vallásos, nem cionista, egész egyszerűen csak zsidó születésű ember, mondjuk Kol Nidré estéjén és másnap, Jom Kipurkor elmegy a templomba, ahol azt olvassa az angol nyelvű fordításban – mert sajnos héberül nem tud, ugyan honnan is tudna? –, hogy mindig van megtérés. A rossz felé vezető útról egész egyszerűen vissza lehet fordulni. Az ember megáll, és hátraarcot csinál. „Tösúvó” – ezt a lelkiállapotot így hívják a régi tanítás szerint. Vagyis ha Dalainé önagysága – fejezte be kifogástalan udvariassággal, mondhatni grandezzával kis szónoklatát Löbl Lajos – csak úgy elmegy itt Pesten bármelyik működő zsinagógába, és aztán, amikor szükségét érzi, mindig elmegy, a dolog el van intézve. Ez ilyen egyszerű.

Hát így hangzott az én elképesztő, általam csöppet sem kedvelt, sőt mondhatnám, megvetett külföldi vendégem szónoklata. Már a mondatok fogalmazása közben éreztem, hogy Aranka asszony nem erre vágyott. Amikor felálltunk és asztalt bontottunk – a számlát zokszó nélkül Lajos fizette –, kifelé haladva a Fészekből, Erzsike az egyik lépcsőfordulóban a fülembe is súgta: „Szegény mama”. Amire csak azt válaszoltam ugyancsak halkán: „Legyen megértő vele. Ha meglesz a pénz, talán könnyebb lesz.”

Másnap korán reggel a kezelések elől elszökő Lajosért mentem – a szerszámok már nálam voltak –, s taxival igyekeztünk a Trencsényi közbe.

Lajos úgy látta, nem követik régi ávéhás cimborái, és a mai belügyesek is békén hagyják, így aztán – a konspirációs követelményeknek azért eleget téve – beléptünk a kapun, és felmentünk a harmadik emeletre.

Frissen főtt, illatos kávé várt ránk, s az előkészített seprű, lapát és szemétyvödör. Meg a háziak szerszámkészlete.

Azonnal meglátszott, hogy Lajos fél életen át ipart művelt, még ha kétkezi munkája krémekre, habokra irányult is. Mert az örökös sütés, főzés, dagasztás és tésztaanyújtás, egyáltalán, a tűzhely, a kemence használata mégiscsak más készségeket fejleszt ki az ember ujjában, karjában, mint az írógép, a töltőtoll. Ennek folyományaképpen szakosodtunk. Lajos lett a mester, én a kukta, a szerszámok adogatója, a személtakarító.

Az izgalom magas hőfokú volt. Erzsike szerint, aki félpercenként vette le és tette fel a szemüvegét, elég lett volna meggyújtani egy szál gyufát, hogy lángba boruljon az egész lakás. Közben operalemezeket rakosgatott a Supraphon gramofonra, hogy az áriák és a zenekari tuttik hangereje tompítsa a kalapács és a véső keltette zajt.

Hetvenperces műtét után bekövetkezett a tragédia. Lajos lebontotta az alsó falemezeket, a párkányt, le az oldalléceket, kiszedte a belső zsanérokat, a téglák közül kikaparta a maltert, szétverte és kiemelte a felesleges részeket, a zavaró darabokat, és most ott görnyedt gyöngyöző homlokkal, dagadt erekkel, maga elé motyogva és előttünk bizonygatva, hogy esküszik, annak idején ő, ha sietnie kellett is, pontosan dolgozott, hibátlanul illesztett össze minden téglát, s hagyott harminc centire a keretnyílástól fekvé másfél téglányi széles, állva pedig kéttéglányi magas üreget, amibe pompásan belefért a két vasdoboz... És most semmi.

Sírt.

Mint valami rongykupac, feküdt a csupasszá tett padlón. Megrendítő látvány volt. A két nő segítette, támogatta az egyik rekamiéhoz. Lefektették, Erzsike kiment té-át főzni.

Én mellé ültem.

– Lajos – vigasztaltam halkán, bensőséges hangon. – Gondolj a Talmudra. Tudod: három helyen tartsd a pénzed. Ez nem sikerült. De van még kettő, nem igaz?

Valósággal kiszakadt belőle a zokogás új rohama.

– Nincs semmiféle három rész. Ez az egy volt. Kanadában évekkal előbb elúszott minden pénzem. A cukrászdában én már csak alkalmazott voltam. Élni ezért az aranyért éltem. Ezért küszködtem. Hogy egyszer visszajövök ide, és elviszem a jussom. Most vége. Értelmetlen minden. Gyöngé, beteg vagyok. Öreg. Kifosztott.

Hát nem volt valami felemelő pillanat. És csak ekkor jutott eszembe a hír, amit a taxis rádiójából hallottam, és kizárólag az arany utáni izgatott loholás miatt felejtettem el. A Szovjetunió az éjjel mind a szárazföldről, mind a levegőből megindította harci technikáját és katonáit Afganisztánba, hogy ezzel az internacionalista lépésével hatékonyan segítse az illegalitásból hazatért Babrak Karmal vezette Afgán Demokratikus Köztársaságot. És persze hozzájáruljon Hafizullah Amin bűnös és gyilkos rendszerének megdöntéséhez. Ezután ismertették azt a vérfagyasztó történetet, ahogyan Amin eltette láb alól elődjét, Nur Mohamed Tarakit. Lám, a bűnözővé lett tábornok most kvázi megkapta, amit megérdemelt: Karmal a baráti szovjet hadsereg segítségével végez vele és bandájával.

– Lajos – mondtam újra csöndesen, a lehető legmeghittebb hangomon. – Szedd össze magad. Lehet, hogy világháború lesz. Tudod, Afganisztán. Haza kell utaznod Kanadába.

Elesett állapotában eddig valahogy a fal felé fordulva feküdt. Most felém billent, és kicsit fel is ült.

– Nem – mondta. – Sydneybe megyek. Levelezek onnan egy gazdag özvegy nővel. Semmi Kanada. Bocsáss meg. És írd meg a nénédnek is, bocsásson meg.

Tragikusan komoly volt. Nem érzékelt, hogy innen már csak egy vígjáték pitiáner szemil figurája.

Amikor valamivel később, kissé már összeszedve magunkat, de a köddé foszlott vágyakozásunk után maradt úrt még csöppet sem kitöltve menni készültünk, így szóltam Dalainé Arankához.

– Pár nap múlva eljövök magáért. Van egy idő s rokonom. Simon Sámuel. És Henrike, a felesége. Derék, egyszerű emberek. Meglátja, jó barátok lesznek.

Ezt szántam vigaszul. De esküszöm, én is vigaszra szorultam. Igazából magamban csalódtam.

Búcsúztunk. Erzsike nyitotta ki az előszoba ajtaját. Büszkén kihúzta magát, hegyes orra enyhén remegett. Úgy érezte, győzött. Az anyját mindenestre legyőzte. És azt hitte, legyőzte az aranyat is. Ami eddig csak a szenteknek sikerült.